

Szathmáry István Pál interjúja M. Tóth Gézával

Bármelyikükből lehet zseniális alkotó

A többek között a Maestro és Ergo című animációs rövidfilmjével nemzetközi hírnevet szerzett M. Tóth Géza évtizedek óta adja át a tudását a különféle művészeti képzések hallgatóinak. Rendezői és pedagógusi tapasztalatait 2014 óta a Színház- és Filmművészeti Egyetem rektoraként is kamatoztatja. A művészeti oktatás, azon belül is a hazai filmes és színházi képzés jelenéről beszélgetett vele Szathmáry István Pál.

■ **Szathmáry István Pál** – Időnként felmerül a kérdés, vajon elavult-e vagy naprakész az oktatás a Színház- és Filmművészeti Egyetemen. Egyáltalán van létjogosultsága ennek a kérdésnek?

M. Tóth Géza – A Színház- és Filmművészeti Egyetem kerekén 150 éve – hiszen 1865. január 2-án nyitotta meg kapuit a tanoda, mely az intézmény jogelődje – kínál olyan képzést, mely nemcsak a szakmai kánont összegzi és adja át, hanem a jövő nagy, újító törekvéseinek is a fészke tud lenni. Ez a kezdetektől fogva a mai napig így van.

Két olyan nagy műfaj képzéséről van szó, amelyiknek az alapja a történetmesélés ősi igénye. Ahogy az az igény is valószínűleg egyidős az emberiséggel, hogy ezt a történetmesélési vágyat minél izgalmasabban, minél hatékonyabb dramaturgiai szerkezetben tudja valaki formába önteni. A képzésünk ezen a területen kimondottan erős, a 150 évnyi intézményi hagyomány nem visszahúz, hanem gazdag örökséget kínál. Ami korfüggő – és ez különösen érvényes a filmes műfajokra –, az inkább a technológia. Ezen a területen bőven van mit fejlődnie az intézménynek, az ingatlan- és technikai infrastruktúránk nem a legkorszerűbb. Nemcsak azért fontos, hogy a hallgatóink felkészültek legyenek a korszerű eszközök használatát illetően, hogy bánni tudjanak a legújabb eszközökkel. A technológiai változások gyakran alkotásfilozófiai, szemléleti tekintetben is változásokat eredményeznek. A digitális vágóprogramok megjelenése például nemcsak egyszerűbbé tette a vágást, de némileg át is formálta a filmről alkotott gondolkodásunkat. Azzal,

hogy a vágó a filmmel már nem mint megfogható anyaggal találkozik, hanem úgy, mint digitális információ, a film minden jelenete, még a legapróbb részlete is módosíthatóvá, digitálisan manipulálhatóvá vált. A képi utómunka során a legtöbb filmnél egyetlen képkocka sem marad érintetlenül. A korábban szinte kizárólag az animációs filmek készítésénél alkalmazott trükkök ma már a játékfilmek képi utómunkáinak rutinjeljárásaivá váltak.

Az analóg vagy lineáris vágási szisztémák és a non-lineáris vágási rendszerek között legalább akkora szemléleti különbség van, mint az üzenet átadása, a kommunikáció és a befogadás mikéntje szempontjából az „östelevíziózás” és az „újtelevíziózás” között – ahogy arra Umberto Eco felhívta a figyelmet. Más az élmény, a nézői attitűd, amikor egy vagy két, általános nézői érdeklődést kiszolgáló csatorna van, és a tévéző előre meghatározott módon, programszerűen néz műsorokat, és egészen más, ha a sok száz tematikus csatorna közül, a távirányító segítségével szinte véletlenszerűen állítja össze a saját műsorrendjét.

Nagyon fontos tehát, hogy a hallgatók naprakészek legyenek a technikát illetően, hiszen folyamatosan megjelenhetnek olyan eszközök, amelyek magukon túlmutatva módosíthatják egy-egy műfajjal vagy szakmával kapcsolatos szemléletünket. A már említett nem lineáris vágási technológiák megjelenése mellett például ilyen a digitális rögzítés térnyerése, a digitális pre- és posztproduktív eszközök megjelenése, a hálózati forgalmazási felületek megjelenése stb.

Sz. I. P. A rendező mint autonóm és öntörvényű művész, valamint a csapatmunkára is képes szakember közötti egyensúly megtalálása mennyire nehezedik komoly kihívásként a hallgatókra, és milyen segítséget nyújt ezen a téren az egyetem?

M. T. G. A filmes képzésünkön most végzett az első úgynevezett „hatszoros osztály”, ami azt jelenti, hogy évfolyamonként hat hallgató hat különböző osztályban

tanul, de közös produkciókon dolgozik. Rendező, forgatókönyvíró, gyártásszervező, dramaturg, hangmester és vágó. Hozzájuk kapcsolódott egy hetedik, a látványtervező osztály. A hallgatók minden filmet együtt készítenek, tehát teljes mértékben működik a csapatmunka. Hasonló együttműködés jellemző a színházi szakemberek képzésénél is.

Az eredmények azt igazolják, hogy a képzéseink nemzetközi téren is megállják a helyüket, mind a filmes, mind a színházi oktatást nézve – igaz, utóbbi esetében a nyelvi korlátok miatt kevésbé jellemző a folyamatos nemzetközi jelenlét. A 2013-as, 2014-es fesztiválévben a nagy magyar filmsikerek (Cannes, Berlin, Oberhausen stb.) mindegyike közvetlenül kötődött az egyetemünkön tanuló vagy innen kikerült hallgatókhoz. De említhetnénk az elmúlt hónapok legnagyobb magyar filmsikerét, a máris kultikus alkotásnak számító *Van valami különös és megmagyarázhatatlan* című filmet, Reisz Gábor diplomamunkáját. A színházi produkcióink közül a tavalyi évben több is elérte a 100. nyilvános előadást. A hallgatóink vizsgaelőadásaikkal nemcsak az egyetem színpadain, hanem országszerte is rendszeresen fellépnek.

Itt érdemes megemlíteni, hogy az egyetemen sikeresen működik a Színházi nevelés szakirányú továbbképzésünk is. A hallgatóink a hagyományos pedagógia eszköztárát bővítve, a művészeti nevelés speciális technikáit elsajátítva módszertanilag felkészült drámapedagógusokká válnak. Többségük a közoktatásban kamatoztatja a nálunk megszerzett tudását.

Sz. I. P. Számos nagynevű filmes iskola annak is köszönheti a népszerűségét, hogy nagyon szorosan együttműködnek a helyi filmiparral. Nálunk mi a helyzet e tekintetben?

M. T. G. A legelső időktől kezdve lényeges eleme a képzésünknek, hogy olyan tanárok tanítanak – bármely területét veszem a filmnek vagy a színháznak –, akik az adott területnek nemcsak kiváló ismerői és oktatói, hanem aktív alkotói, mesterei is. Így a kapcsolatunk az iparral, a stúdiókkal, televíziókkal, játszóhelyekkel, színházakkal élő és folyamatos. Nálunk kimondottan archaikus tanítási forma őrződött meg, az a kis csoportos, gyakorlatorientált képzési módszer, amelyben a klasszikus mester–tanítvány-viszony a meghatározó. Annak, hogy egy-egy aktív mestertől lehet tanulni – szinte a napi együttélés során elsajátítva az ismereteket –, nagy ereje, nagy hagyománya van. Mára a világban sok helyen megszűnt ez a képzési forma, mi nemzeti kincsünként igyekszünk őrizni. Nemcsak a produkcióink eredményessége és a végzett hallgatóink felkészültsége erősít meg ben-

nünket ebben az igyekezetünkben, hanem az itt tanuló külföldi vendéghallgatók visszajelzései is.

Természetesen ennek a képzési formának is vannak hiányosságai. A túlságosan bezárkózó, csak egy-egy mester köré szerveződő kisközösségekben nem minden hallgató kap a speciális érdeklődésének megfelelő képzési programot. A kics csoportos foglalkozások rendszerének megőrzése mellett ezért bevezettük a kurzusrendszert is, amelyben – minden szemeszter elején – a hallgatók összegyűjtött szintű kínálatban kötelező és kötelezően választható előadásokkal és gyakorlatokkal találkoznak.

Így a hallgatók olyan ismeretekhez, tapasztalatokhoz is juthatnak, amelyek esetleg nem tartoznak szorosan a szakmai törzsanyagukhoz, mégis formálják, gazdagítják a szemléletüket, bővítik az általános műveltségüket. Bizonyos tárgyi tudások és tapasztalatok megszerzésén túl lehetőséget igyekszünk biztosítani a hallgatóknak a legkülönbébb szemléletmódok megismerésére. A hallgatóink számára fontos lehet, ha ismerik például a természettudósokra, a gazdálkodókra, a versenysportolókra jellemző sajátos világlátást. Ugyancsak lényeges, hogy tanulmányaik során találkozhassanak különböző világszemléletet képviselő kortárs írókkal, gondolkodókkal is. A kurzusidőszak bevezetésével lehetőségünk van arra, hogy a korábbinál több vendégelőadó jelenhessen meg a képzési kínálatunkban, és több új tanár kerülhessen be hosszú távon is az oktatásba.

Sz. I. P. Milyen a nemzetközi megítélése a Színház- és Filmművészeti Egyetemnek? Mennyire jellemző az agyszívás, ha a filmes vagy színházi szakembereket vesszük?

M. T. G. A képzéseink egy része elérhető külföldi hallgatók számára is. Az egyik legsikeresebb nemzetközi együttműködésünk egy kétéves dokumentumfilmes mesterkurzus, a DocNomads, amelyet egy portugál és egy belga egyetemmel közösen viszünk. A nemzetközi előírások szerint összeállított értékelések alapján a hall-

gatók az SZFE képzési programját tartják a legszínvonalasabbnak. Az egyetemi képzés során létrejövő produkcióink nemzetközi megítélése – különösen a filmjeinké – kiválónak mondható. Az utóbbi években szinte minden rangos nemzetközi filmfesztiválon a mi jelenlegi vagy volt hallgatóink sikereiről lehetett hallani. Különös, hogy a fesztiváleredményesség, mint világszerte objektívnek tekintett mérce, az egyetemünk hivatalos hazai megítélésében egyelőre csekély szerepet játszik.

Az elvándorlás a színházi részen egyáltalán nem jellemző, a filmeseknél inkább, de ott sem drámai mértékben. Köszönhető ez annak elsősorban, hogy a filmtörvény alapján közvetett állami támogatásban részesülhetnek a Magyarországon készülő filmek, legyenek ezek szerzői rövidfilmek vagy óriási költségvetésű nemzetközi produkciók. A támogatási rendszer nyomán produkciós hálózatok, filmgyárak épültek, amelyekben reggeltől estig készülnek a – főként külföldi – produkciók. Nem feltétlenül kell ahhoz egy frissen végzett, jól felkészült filmes szakembernek vagy alkotónak külföldre mennie, hogy nemzetközi csapatban, korszerű körülmények között gyakorolja a szakmáját. Úgy is dolgozhat a nagyvilágban, hogy közben itthon marad. Mondok egy példát. Az egyetemen 2010-től én vezettem a mozgóképes látványtervező mesterszakos osztályokat. A hallgatóim a legkülönbözőbb területeket jelölték ki a maguk számára, öten közülük kimondottan a nagyjátékfilmes látványtervezés irányába orientálódtak. Amikor tavaly nyáron Ridley Scott Magyarországon forgatta a legújabb, *The Martian* című filmjét, ennek a látványtervező stábjába mind az ötüket felvették. Azt lehet mondani, hogy lényegében „kint” voltak, és az is látszik, hogy az egyetemen tanultak jó alapot biztosítottak a számukra. Persze soha egyetlen iskola sem képes arra, hogy a hallgatóit úgy bocsássa el, hogy mint kész legófigura illeszkedjenek majd az adott rendszerhez. Arra viszont bőséges útravalót kapnak a

hallgatóink, hogy a gyorsan változó szakmai helyzetekhez megfelelően tudjanak alkalmazkodni.

Sz. I. P. Röviden hogyan foglalná össze oktatói hitvallását?

M. T. G. Nemcsak az alkotást, a tanítást is igyekszem a tőlem telhető legelmélyültebb módon végezni. A tanári diplomám után a doktori fokozatot is megszereztem neveléstudományból. Médiabefogadási folyamatokat vizsgáltam kisgyerekkorban, a kutatási tapasztalatokból pedig tanárként és alkotóként is sokat tudtam profitálni. Tanári munkám során fontosnak tartom, hogy a hallgatók értsék a feladatok mögött a pedagógikumot. Soha nem kérek anélkül semmit a hallgatóktól, hogy meg ne beszéljünk, miért tartom az adott feladatot hasznosnak a szakmai fejlődésük szempontjából. A lényeg, hogy a hallgatóknak a jól megfogalmazott saját céljaik eléréséhez tudjak segítséget, módszereket, iránymutatást adni.

A művészképzésben hagyományosan a tehetséget szokás említeni, mint a munkánk ritka és értékes alapanyagát. A hallgatók rátermettsége nélkül valóban nem értelmezhető az a munka, amit tanárként végzünk, azonban a tehetség önmagában semmit nem szavatol, sőt, olykor inkább átok, mint áldás. Valamiféle nyitottság, az adott műfaj iránti fogékonyság meglétéén túl én elsősorban a hallgatókban nem is a tehetséget keresem. Számomra hangsúlyosabb, hogy a hallgató tudjon elemző, összefüggéseket feltáró módon gondolkodni az alkotási folyamatokról, legyen az a saját programja vagy valamilyen példa, szakmai előkép. Nagyon sok produkciót, filmet, képet, szöveget elemzünk, értelmezünk, nem kizárólag esztétikai, hanem szerkezeti szempontból is. A hallgatóimnak képeseknek kell lenniük arra, hogy a saját alkotói szándékaikat pontosan meghatározzák, az alkotói folyamatot pontosan megtervezzék, sőt, az egyes munkafázisokról képesek legyenek elemző szemléletű beszámolót is tartani.

A valódi zsenialitás vagy megvan valakiben, vagy nincs. Elvárni nem érdemes, kikényszeríteni nem lehet. A legrosszabb, amit egy művésztanár a hallgatóival tehet, ha a mesterségbeli tudások elsajátítása helyett ihletettséget vár el tőlük, mert ihletet mímelni: vétek. A hallgatók iránti elvárásaim éppen a Múzsza érdekében vonatkoznak kizárólag jól meghatározott szakmai teljesítményekre. Az ihletett pillanatok, az „istenadta” tehetséget, az olykor felcsillanó zsenit pedig úgy igyekszem kezelni és megbecsülni, ahogyan valamiféle tőlünk független, kivételes és egyszerű értéket illik.

Ugyancsak fontos eleme a tanári gyakorlatomnak, hogy a hallgatóknak a tanulmányaik előrehaladtával a feladatok egyre nagyobb részét saját maguknak kell meghatározniuk. Olyas valami ez, mint a céllovás. Legelőször én teszem ki a céltáblát, elfoglalom a helyem, ahonnan löni szeretnék, megfeszítem az íjat, lövök, találok, ezután pedig addig gyakorlunk, amíg az adott helyről mindenki a céltábla közepébe lő. Egyre inkább bátorítom a hallgatókat, hogy maguk keressenek helyet a saját céltáblájuknak, és ha megtalálták, igyekezzenek addig gyakorolni, amíg a saját céljaikat is magabiztosan eltalálják. Viszont nem fogadom el azt a gyakorlatot, amely nem ritka a művészképzésben, hogy tanár és diák a cél definiálása nélkül fog a dologhoz, együtt gyönyörködnek a lövések nagyszerűségében, a nyílveszők röptében, majd az ideodajutó vesszők köré odarajzolják a céltáblákat, mint megannyi telitalálatot.

Az alapképzésben számos olyan gyakorlatot és előadást szervezek vagy tartok, amelyek új élményt, új ismeretet, új inspirációt jelentenek a hallgatóknak. A mesterképzésben viszont a saját feladatmeghatározáson túl már azt is elvárom tőlük, hogy a feladataik elvégzéséhez vezető módszerekre is legyen elképzelésük. Amikor például valamelyik látványtervező mesterszakos hallgatóm egyre inkább a színházi jelmeztervezést tekintette fő életcéljának, a szabásminta-rajzolás és -értelmezés tudományában való jártasságát egy társintézményben áthallgatva mélyítette el. Az az osztálytársa pedig, aki a játékfilmes preprodukciónak kötelezte el magát, filmes struktúrákat elemzett és elsajátította a legjobb storyboard-szoftverek használatát. Ma mindketten az adott szakterület legkiválóbb hazai művelői között vannak. Folyamatosan tapasztalom, hogy ha sikerül a hallgatóknak belső („intrinsic”) motivációkat kialakítani a saját céljaik eléréséhez, akkor sokkal intenzívebben, céltudatosabban tudnak haladni a tanulmányaikkal, és soha nem merül fel bennük az egyébként olyan gyakran felhangzó diákkérdés: „csak tudnám, miért kell nekem ezt tanulni?”.

Lényegesnek tartom, hogy a hallgatóimra az első perctől kezdve úgy tekintsek, mint kollégára, alkotótársra. Becsánám őket, ha azt sugallnám, hogy a diploma átadásának pillanatában válnak rendezővé, színésszé, operatőrre. Mindez a mi szakmáinkban már sokkal korábban, talán még azelőtt eldől, mielőtt az ember élete első darabját megrendezte, első szerepét eljátszotta, első jelenetét leforgatta volna. Nem tudhatom biztosan, melyik fiatal alkotótársnak mi a sorsa, mi az ő saját, egyéni útja, de ez nagyrészt a diákevek alatt dől el. Azzal, hogy mindannyiuktól szakmailag meghatározható teljesítményeket várok el – úgy tapasztalom –, egyaránt segíteni tudok annak, akiből megbízható szakember lesz és annak is, akiből korszakos, meghatározó művész válik.